

Téma rodinných a priateľských vzťahov v anglikánskych kázňach Johna Henryho Newmana¹

The theme of family and friendship relationships in anglican sermons of John Henry Newman

JÁN DOLNÝ

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v.v.i.

RÓBERT LAPKO

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v.v.i.

Abstract:

This study focuses on John Henry Newman (1801-1890), one of the great Christian intellectual leaders in modern era and one of the pioneers of the Catholic theological renewal. It maps out Newman's Anglican preaching ministry and investigates the theme of friendship and family relations therein. In his Anglican sermons, the role of Newman's personal relationship is palpable in Newman's realism and personalism, his focus on the biblical characters and commemoration of Saints and the gradual development of the full-scope Catholic ecclesiology of the Communion of Saints on his journey to the Catholic Church.

Keywords: John Henry Newman, ecclesiology, sermon, family, Bible

¹ Štúdia je parciálnym výstupom riešenia projektov: APVV-20-0130 „Biblický text a jeho terminologické diškurzy v modernom spisovnom jazyku. Na príklade Listov apoštola Pavla“ a VEGA 2/0015/22 „Recepcia biblickej rodinnej terminológie a motívov v slovanskom kultúrnom prostredí“.

Kazateľská činnosť tvorila dôležitú súčasť života a diela kardinála Johna Henryho Newmana (1801-1890), jednej z vedúcich postáv katolíckeho myslenia v 19. storočí. Ian Ker v knihe sumarizujúcej život a dielo anglického kardinála venoval popri kapitolách o Newmanovi ako teológovi, filozofovi, pedagógovi a spisovateľovi aj kapitolu o ňom ako kazateľovi.² Počas svojho pôsobenia v anglikánskej cirkvi Newman pravdepodobne venoval viac času a energie písaniu kázni ako všetkým ostatným spisom dokopy. Tucet zväzkov jeho publikovaných anglikánskych kázni, ktoré vyšli v početných vydaniach, možno bez zveličenia označiť za klasické texty kresťanskej spirituality.³ Tieto kázne, ktoré si Newman pravidelne pripravoval vyše dve desaťročia, navyše mapujú jeho náboženský a intelektuálny vývin ku katolíckej viere, a preto sú dôležitým zdrojom poznania pre študentov Newmanovej teológie.

Tento článok sa zameriava na dôležitý aspekt Newmanových kázni, ktorým je téma rodinných a priateľských vzťahov. Túto tému možno skutočne nazvať srdcovou témou oxfordského kazateľa, ktorý si neskôr za svoje kardinálske motto zvolil slová *Cor ad cor loquitur*. V Newmanovom teologickom vývine skúsenosť rodinnej lásky a priateľských vzťahov položila základ jeho katolíckej ekleziológie, v ktorej viditeľné spoločenstvo Cirkvi predstavuje sviatosť spásy.

Životopisný náčrt

John Henry Newman sa narodil v Londýne 21. februára 1801 ako najstaršie zo šiestich detí v rodine anglikánskeho vyznania.⁴ V roku 1816 nastúpil ako študent na univerzitu v Oxforde. S univerzitou po štúdiách zostal spojený takmer štvrtstoročie, prakticky počas celého svojho pôsobenia v anglikánskej cirkvi: spočiatku ako mladý štipendista, potom ako anglikánsky duchovný, správca univerzitného kostola a tútor pre študentov.

V kruhu Newmanových blízkych priateľov, anglikánskych kňazov a kolegov z univerzity Hurrela Frouda a Johna Kebla sa v roku 1833 sformovalo Oxfordské hnutie zamerané na obnovu anglikánskej cirkvi návratom k apoštolským koreňom.⁵ V svojej kazateľskej a publikačnej činnosti Newman čerpal zvlášť z diel

² Ian KER, *The Achievement of John Henry Newman* (Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1990), 74-95.

³ Prehľad Newmanových anglikánskych kázni pozri nižšie články v stati o jeho kazateľskej činnosti v anglikánskom období.

⁴ O Newmanovi vyšlo viacero životopisov. Najuznávanejším a najprepracovanejším je Ian KER, *John Henry Newman: A Biography* (Oxford: Oxford University Press, 1995), z ktorého vychádza aj životopisný náčrt v tomto texte.

⁵ Idey Oxfordského hnutia boli prezentované v *Tracts for the Times*, sérii deväťdesiatich publikácií (1833-1841) od Newmana a iných autorov; Oxfordské hnutie sa preto niekedy označuje aj ako Traktárske hnutie. Pozri *Tracts for the Times: by Members of the University of Oxford*. Vol. 1-6 (New York: AMS Press, 1969). K histórii Oxfordského hnutia pozri R. W. CHURCH, *The Oxford Movement: Twelve Years: 1833-1845* (London: Macmillan & Co., 1922); tiež pozri Owen CHADWICK, *The Spirit of the Oxford Movement* (Cambridge: University Press, 1990).

gréckych cirkevných otcov, na ktorých sa vo svojej dobe vypracoval na jedného z najväčších znalcov.

Teologické štúdium spojené s úsilím o obnovu anglikánskej cirkvi Newmana napokon priviedlo k presvedčeniu o pravosti katolíckej cirkvi, do ktorej vstúpil 9. októbra 1845. Týmto krokom sa zriekol ďalšieho pôsobenia na univerzite i v Ox-fordskom hnutí. V roku 1846 bol vysvätený za kňaza v katolíckej cirkvi a o niečo neskôr založil Oratórium sv. Filipa Neriho v Birminghame pre pastoračiu katolíkov väčšinou z robotníckych vrstiev. V tomto Oratóriu pôsobil prakticky až do smrti v roku 1890, s výnimkou šesťročného pôsobenia v pozícii rektora novozaloženej Katolíckej univerzity v írskom Dubline (1852-1858). Pápež Lev XIII. v roku 1879 menoval Newmana za kardinála. V roku 2019 bol pápežom Františkom svätorečený.

Newman po sebe zanechal rozsiahle teologické dielo, z ktorých niektoré spisy možno už dnes pokladať za klasické. Patrí medzi nich kniha *An Essay on the Development of Christian Doctrine*,⁶ ktorú Newman vydal v čase svojho vstupu do katolíckej cirkvi. Ďalšie známe spisy sú *The Idea of a University* a *An Essay in aid of a Grammar of Assent*. Newmanovou najznámejšou knihou je jeho životopis *Apologia pro vita sua*, ktorý vydal ako obhajobu cesty svojho náboženského vývinu k viere katolíckej cirkvi.

Kazateľská činnosť v anglikánskom období

V roku 1828 bol Newman menovaný za správcu univerzitného kostola St. Mary v Oxforde. Farské spoločenstvo tvorili miestne obchodnícke rodiny a zamestnanci univerzity. Bohoslužieb sa zúčastňovali aj študenti, medzi ktorými sa Newmanove kázne tešili veľkej obľube, ba časom ich sprevádzala až legendárna povesť. Ako príklad možno uviesť slová, ktoré ako svedok Newmanových kázni v St. Mary napísal Richard W. Church vo svojej knihe venovanej histórii Oxfordského hnutia:

None but those who remember them can adequately estimate the effect of Mr. Newman's four o'clock sermons at St. Mary's... Since 1828 this preaching had been going on at St. Mary's, growing in purpose and directness as the years went on, though it could hardly be more intense than in some of its earliest examples. While men were reading and talking about the Tracts, they were hearing the sermons; and in the sermons they

⁶ Ak nie je uvedené inak, odkazy na Newmanove spisy v tomto článku sú na jednotné vydanie súborného diela nákladom londýnskeho vydavateľa Longmans, Green & Co.; dostupné online na stránke: <http://www.newmanreader.org/works/index.html> (31október 2024).

heard the living meaning, and reason, and bearing of the Tracts, their ethical affinities, their moral standard.⁷

Newmanove anglikánske kázne si našli veľký čitateľský ohlas aj v publikovanej podobe. Kazateľská činnosť tak vedno s angažovaním sa v Oxfordskom hnutí vyniesla Newmana na výslnie popularity. Stal sa uznávanou osobnosťou v anglikánskej cirkvi.

Veľká väčšina Newmanových kázni, ktoré sa zachovali v plnom rozsahu, pochádza z jeho anglikánskeho obdobia. Texty anglikánskych kázni si Newman pripravoval vopred a pri bohoslužbách ich čítal, čo bola v tom čase v anglikánskej cirkvi bežná prax. Keďže svoje anglikánske kázne čísloval v poradí, v ktorom ich napísal, a každý prednes kázne si zaznamenával do denníka, o jeho kazateľskej činnosti v anglikánskom období sa zachoval dôkladný prehľad. Podľa Gerarda Traceyho Newman od vysviacky za anglikánskeho diakona v roku 1824 až do rezignácie na funkciu vikára St. Mary v roku 1843 kázal približne 1270-krát.⁸ Celkový počet jeho anglikánskych kázni bol 604. Časť týchto kázni použil viackrát, pričom text pri opakovanom prednese kázne zvykol upraviť. Niekedy šlo o drobné korektúry, inokedy o prepis celých častí textu.

Zo 604 Newmanových anglikánskych kázni vyšlo za jeho života v tlači 217. Konkrétne v šesťzväzkovej sérii *Parochial Sermons* publikovaných v rokoch 1834 až 1842, v zbierke *Plain Sermons* z roku 1843, do ktorého prispel spolu s ďalšími členmi Oxfordského hnutia,⁹ a v ďalšom zväzku z roku 1843 publikovanom pod názvom *Sermons Bearing on the Subject of the Day*. Osobitnú časť predstavujú kázne, ktoré Newman predniesol pri zvláštnych príležitostiach Oxfordskej univerzity. Tieto vyšli v roku 1843 pod názvom *Fifteen Sermons Preached before the University of Oxford*.

Z Newmanových nepublikovaných anglikánskych kázni sa približne sto nezachovalo. Rukopisy zvyšných 246 kázni zostali uložené v archívoch Birminghamského oratória a tieto boli publikované v päťzväzkovej sérii s názvom *John Henry Newman: Sermons 1824-1843*.¹⁰

⁷ CHURCH, *The Oxford Movement*, 129-130. Podobne Chadwick (*The Spirit of the Oxford Movement*, 32) považoval Newmanove *Parochial and Plain Sermons* za najlepšie dielo, ktoré sa zrodilo v Oxfordskom hnutí a KER (Newman: A Biography, 90) pokladal ich význam pre hnutie rovnako zásadný ako význam *Tracts for the Times*.

⁸ Gerard TRACEY, „Preface“ to *John Henry Newman: Sermons 1824-1843*; Vol. I, (ed.) Placid MURRAY, (Oxford: Clarendon Press, 1991).

⁹ V roku 1869 boli tieto kázne znovu publikované v redakcii W. J. Copelanda v osemzväzkovej sérii *Parochial and Plain Sermons*; táto zbierka bola neskôr začlenená do jednotného vydania Newmanových diel nákladom Longmans, Green & Co v Londýne; v ďalšom texte: PPS.

¹⁰ *John Henry Newman: Sermons 1824-1843*; Vol. I, (ed.) Placid MURRAY, *Sermons on the Liturgy and Sacraments and on Christ the Mediator* (Oxford: Clarendon Press, 1991); Vol. II, (ed.) Vincent Ferrer BLEHL, *Sermons on Biblical History, Sin and Justification, the Christian Way of Life, and Biblical*

Zmysel pre realitu

Akýkoľvek stručný pokus charakterizovať Newmanov kazateľský štýl nemôže obísť dve kľúčové zásady Newmanovej spirituality a teológie, ktoré s určitou dávkou zovšeobecnenia možno pomenovať ako jeho realizmus a personalizmus.

Láska k reálnemu predstavuje základ Newmanovej religiozity. Nie bez istej národnej hrdosti pokladal „oddanosť reálnemu a konkrétnemu“ k tomu najlepšiemu v anglickej intelektuálnej tradícii.¹¹ Zmysel pre realitu chápal ako cit pre pravdu. Ako poznamenal Newmanov životopisec Ian Ker, „preoccupation with the ‚real‘ and ‚unreal‘ pervades his writings; an awareness of it is the key to a true understanding of Newman.“¹²

Newman bol spisovateľom zameraným na konkrétne témy situácie, o ktorých usúdil, že si vyžadujú obhajobu pravdy. Zmysel pre realitu predstavoval dôležitý princíp aj v Newmanovej kazateľskej činnosti. V osobnej korešpondencii z obdobia na začiatku pastoračnej služby v St. Mary's napísal:

I ever find in the case of sermon writing, that the stimulus of an object and proposed hearer is necessary to enable me to write at all with satisfaction or comfort to myself – without the data of place and time I seem to be working only an indeterminate problem and to be able to elicit no valuable result.¹³

Tej istej zásady v kázani sa držal aj po mnohých rokoch, čo ilustruje stať z prednášky s názvom *University Preaching*, ktorú v roku 1854 zakomponoval do knihy *Idea of the University*:

Definiteness is the life of preaching. A definite hearer, not the whole world; a definite topic, not the whole evangelical tradition; and, in like manner, a definite speaker. Nothing that is anonymous will preach.¹⁴

W. D. White svojom článku o Newmanovej kazateľskej činnosti okomentoval túto zásadu veľmi pozitívne:

Such a commitment to the specific – a definite aim, a particular audience, a clearly defined subject, a mode that rejects the abstract idea for the

Theology (Oxford: Clarendon Press, 1993); Vol. III, (eds. Francis J. MCGRATH, Placid MURRAY), *Sermons and Lectures for Saints' Days and Holy Days and General Theology* (Oxford: Clarendon Press, 2010); Vol. IV, (ed.) Francis J. MCGRATH, *The Church and Miscellaneous Sermons at St. Mary's and Littlemore* (Oxford: Clarendon Press, 2010); Vol. V, (ed.) Francis J. MCGRATH, *Sermons preached at St. Clement's, Oxford 1824-1826 and Two Charity Sermons, 1827* (Oxford: Clarendon Press, 2012); v ďalšom texte: *Sermons*.

¹¹ Porov. NEWMAN, *Apologia*, 5; 24.

¹² KER, *Newman: A Biography*, viii.

¹³ Newman to Blanco White (1 March 1828) *The Letters and Diaries of John Henry Newman* Vol. 2. Eds. Charles Stephen DESSAIN et al. (Oxford: Clarendon Press, 1979): 59-60.

¹⁴ NEWMAN, *The Idea of a University*, 426.

concrete instance – such a commitment no doubt explains to a great extent why Newman succeeded so admirably in bringing his audience to realize and appropriate for themselves his own insight and spiritual grace.¹⁵

Charakteristickým prvkom Newmanových anglikánskych kázní bol tak dôraz na realizmus viery: „Religion must be realized in particular acts, in order to its continuing alive.“¹⁶ V jednej z kázní varoval pred „náboženským spánkom“ ako „state of insensibility to things as they really are in God’s sight.“¹⁷ V inej kládol otázku: „Can we content ourselves with such an unreal faith in Christ, as in no sufficient measure includes self-abasement, or thankfulness, or the desire or effort to be holy?“¹⁸

Newmanov personalizmus

S realizmom v Newmanových kázňach úzko súvisí personalizmus jeho religiozity. Ten vychádzal z jeho hlbokého prežívania osobných vzťahov. Láska k členom rodiny a priateľom bola charakteristickou črtou Newmanovej osobnosti a diela.

Newman bol oddaný svojej rodine a dlhodobo podporoval svoju matku s piatimi mladšími súrodencami po smrti otca v roku 1824. O štyri roky neskôr postihla rodinu ďalšia strata náhlou smrťou najmladšej sestry Mary. Pre Newmana to bol zvlášť ťažký úder.¹⁹ Newmanova bohatá korešpondencia so súrodencami nesie stopy nežnej starostlivosti o rodinu. V roku 1830 na želanie matky a sestier bývať bližšie k Oxfordu im Newman poskytol dom v Littlemore, a o rok neskôr im pomohol presťahovať sa do neďalekého Iffley.²⁰

Účinkovanie v Oxforde bolo pre Newmana šťastným obdobím, ku ktorému neodmysliteľne patrili priateľstvá s Hurrelom Freudom²¹ a Johnom Keblom²², angli-

¹⁵ W. D. WHITE, Introduction to *The Preaching of John Henry Newman*, (ed.) W. D. White (Philadelphia: Fortress Press, 1969), 1-63, str. 41.

¹⁶ „Ceremonies of the Church“ (No. 280, 1 January 1831), PPS 2:69-78, str. 74.

¹⁷ „Self-Denial the Test of Religious Earnestness“ (No. 349, 22 December, 1833), PPS 1:57-71 str. 57.

¹⁸ „Secret Faults“ (No. 83, 12 June 1825), PPS 1:41-56, str. 54.

¹⁹ Porov. NEWMAN, *Apologia*, 14.

²⁰ Iffley bola usadlosť v rámci hraníc mesta Oxford. Pastoračnou zodpovednosťou za dedinu Littlemore, ktorá sa nachádza približne 4 km juhovýchodne od centra mesta Oxford, bol v Newmanových časoch poverený vikár zo St. Mary’s v Oxforde. Newman v Littlemore postavil pôvodný anglikánsky kostol. Porov. KER, *Newman: A Biography*, 106.

²¹ Richard Hurrell Froude (1803-1836) bol anglikánsky kňaz, oxfordský vzdelanec a jeden z členov Oxfordského hnutia, ktorý zomrel vo svojich tridsiatich rokoch na tuberkulózu. Newman bol hlavným redaktorom Froudeho denníkov, listov, fragmentov a kázní, ktoré vyšli v dvoch zväzkoch pod názvom *Remains of the Late Reverend Richard Hurrell Froude*, vols. 1-2 (London: Rivington, 1838).

²² John Keble (1797-1866), anglikánsky kňaz a básnik, člen Oxfordského hnutia. V roku 1815 odišiel z Oxfordskej univerzity, aby slúžil ako kurát v Coln St. Aldwyns a neskôr v Estleach Martin; od roku 1835 až do konca svojho života bol vikárom v Hursley. V rokoch 1831 až 1841 bol profesorom poézie v Oxforde; jeho najoceňovanejším dielom bola zbierka básní *The Christian Year* (1827).

kánskymi kňazmi a kolegami na univerzite. Len ťažko sa dá dostatočne doceniť vplyv týchto priateľstiev na Newmanov duchovný, náboženský a teologický vývin. Boli dôležitým vodidlom pri Newmanovom objave viditeľnej Cirkvi, ktorá je spoločenstvom svätých.²³

Spojitosť Newmanovho personalizmu s realizmom vyplýva z toho, že takmer inštinktívne preferoval osobnú rovinu reality ako sféru diania – uvažovania, slobodného rozhodovania a lásky. Veľmi dobre to ilustrujú životopisné state, obe týkajúce sa viery v anjelov. Prvá je opisom jeho detských predstáv:

I thought life might be a dream, or I an Angel, and all this world a deception, my fellow-angels by a playful device concealing themselves from me, and deceiving me with the semblance of a material world.²⁴

Predstava, že svet je nereálny, akoby bol iba snom či klamlivými kulisami v tomto opise je tu v kontraste s reálnym svetom, ktorý je obývaný duchovnými, či osobnými bytosťami – anjeli. V ďalšej stati rozvíjal svoje predstavy o anjeloch už ako mladý kňaz a teológ:

I considered them [angels] as the real causes of motion, light, and life, and of those elementary principles of the physical universe, which, when offered in their developments to our senses, suggest to us the notion of cause and effect, and of what are called the laws of nature. This doctrine I have drawn out in my Sermon for Michaelmas day, written in 1831... These beings gave a sort of inspiration or intelligence to races, nations, and classes of men... My preference of the Personal to the Abstract would naturally lead me to this view.²⁵

Hmotný vesmír akoby bol iba rúskom vznešených anjelských bytostí. Newman vysvetlil, že táto predstava mu bola blízka práve pre jeho “uprednostňovanie osobného pred abstraktným.” V každej osobe s jeho neopakovateľnou individualitou a nesmrteľným osudom sa preto koncentruje realita života.

Azda v žiadnom z Newmanových spisov nie je pravda o nekonečnej hodnote osoby tak plasticky vyjadrená, ako v jeho kázni *On the Individuality of the Soul*. V nej vyzval poslucháčov, aby sa na ľudí nepozerali ako na masu – druh, spoločnosť či národ – ale ako na jednotlivcov s nesmrteľnou dušou a večnou vlastnou existenciou.²⁶ Louis Bouyer s odvolaním sa na túto kázeň poznamenal, že základom

²³ Porov. *Apologia*, 17-25.

²⁴ *Apologia*, 2.

²⁵ *Apologia*, 28-29. Je príznačné, že Newman v tejto stati v Apologii odkazuje na svoju kázeň na sviatok sv. Michala a všetkých anjelov, v ktorej teologicky rozvinul náuku o anjeloch [„The Powers of Nature“ (No. 310, 29 September 1831), PPS:358-367.

²⁶ Porov. „The Individuality of the Soul“ (No. 402, 27 March 1836), PPS 4:80-93, str. 82.

Newmanovho kázania bola nasledujúca pravda: „Every one of us has to come to realize that he is irreplaceable in the eyes of God: that is to say, for God Himself, in a sense, each one is worth quite as much as the whole world.“²⁷

Portréty biblických postáv

Bližší pohľad na Newmanove anglikánske kázne odhaľuje zaujímavý personalistický prístup pri výbere tém. V lete 1829 Newman predniesol sériu ôsmich kázni o histórii a charaktere patriarchov z knihy Genezis.²⁸ Následne kázal o Mojžišovi.²⁹ Odvtedy boli biblické postavy opakovanou témou jeho kázania. Kázne o Saulovi,³⁰ Dávidovi,³¹ Jeroboamovi,³² Jeremiášovi,³³ Balámovi³⁴ a ďalších starozákonných postavách predstavovali Newmanov obľúbený spôsob hlásať náboženské pravdy v zrkadle reálneho života osôb, ktoré sa vyskytujú v dejinách spásy:

Consider how great a part of the Bible is historical; and how much history is merely the lives of those men who were God's instruments in their respective ages. Some of them are no patterns for us, others show marks of corruption under which human nature universally lies: – yet the chief of them are specimens of especial faith and sanctity, and are set before us with the evident intention of exciting and guiding us in our religious course.³⁵

Dôvod zamerania sa na osobné príbehy v Newmanovom kázaní bol zrejмый: spraviť kresťanskú pravdu konkrétnejšou pre jeho poslucháčov, aby sa mohli stožniť s príkladmi mužov a žien v Biblii. „The especial grace poured upon the Apostles and their associates, whether miraculous or moral, had no tendency to destroy their respective peculiarities of temper and character, to invest them with a sanctity beyond our imitation, or to preclude failings and errors which may be our warning.“ Komemorácia postáva tak mala podľa Newman za cieľ predstaviť

²⁷ Louis BOUYER, *Newman's Vision of Faith: A Theology for Times of General Apostasy* (San Francisco: Ignatius Press, 1986), 45.

²⁸ „Introductory – Character of Abraham“ (No. 202, 12 July 1829), *Sermons* 2:11-20; „Abraham and Lot“ (No. 203, 19 July 1829), PPS 3:1-15; „Abraham's History in Connexion with Isaac“ (No. 205, 2 August 1829), *Sermons* 2:21-27; „History and Character of Esau“ (No. 206, 9 August 1829), *Sermons* 2:28-32; „Jacob and Joseph“ (No. 208, 23 August 1829), *Sermons* 2:33; „Remarks on the History and Character of Jacob“ (No. 209, 30 August 1829), *Sermons* 2:34-38.

²⁹ „Early History and Character of Jacob“ (No. 210, 6 September 1829), *Sermons* 2:46-53.

³⁰ „Saul“ (No. 238, 16 May 1830), PPS 3:29-43; „Wilfulness: the Sin of Saul“ (No. 345, 2 December 1832), OUS, 156-175; „The Trial of Saul“ (No. 584a, 4 July 1841), PPS 8:33-47.

³¹ „Early Years of David“ (No. 239, 23 May 1830), PPS 3:44-59; „History and Character of David Illustrated in His Care of the Ark and Preparations for the Temple“ (No. 242, 13 June 1830), *Sermons* 2:64-74; „The Call of David“ (No. 472, 25 June 1837), PSS 8:48-62.

³² „Jeroboam“ (No. 250, 1 August 1830), PPS 3:60-76.

³³ „Jeremiah, a Lesson for the Disappointed“ (No. 258, 12 September 1830), PPS 8:124-140.

³⁴ „Obedience without Love, As Instanced in the Character of Balaam“ (No. 451, 4 April 1837), PPS 4:18-36.

³⁵ „Use of Saints' Days“ (No. 320, 30 November 1830), PPS 2:393-402, str. 399.

„specimens of the Divine life under the same diversity of outward circumstances, advantages, and dispositions, which we discern around us.”³⁶

Mnohé z Newmanových kázní o biblických postavách obsahujú osobné charakteristiky podané s veľkou psychologickou intuíciou. Je až fascinujúce, ako detailne dokázal Newman opísať biblické osobnosti, často na základe stručných zmienok v Biblii. Napríklad vo svojej kázni „*Remembrance of the Past Mercies*” Newman načrtoval postavu patriarchu Jakuba z knihy Genezis nasledovným spôsobom:

Jacob seems to have had a gentle, tender, affectionate, timid mind – easily frightened, easily agitated, loving God so much that he feared to lose Him, and, like St. Thomas perhaps, anxious for sight and possession from earnest and longing desire of them. Were it not for faith, love would become impatient, and thus Jacob desired to possess, not from cold incredulity or hardness of heart, but from such a loving impatience. Such men are easily downcast, and must be treated kindly; they soon despond, they shrink from the world, for they feel its rudeness, which bolder natures do not. Neither Abraham nor Jacob loved the world. But Abraham did not fear, did not feel it. Jacob felt and winced, as being wounded by it. You recollect his touching complaints, “All these things are against me!” – “Then shall ye bring down my grey hairs with sorrow to the grave.” – “If I am bereaved of my children, I am bereaved.” Again, elsewhere we are told, “All his sons and all his daughters rose up to comfort him, but he refused to be comforted.” At another time, “Jacob’s heart fainted, for he believed them not.” Again, “The spirit of Jacob their father revived.” [Gen. xlii. 36, 38; xliii. 14; xxxvii. 35; xlv. 26, 27.] You see what a childlike, sensitive, sweet mind he had. Accordingly, as I have said, his happiness lay, not in looking forward to the hope, but backwards upon the experience, of God’s mercies towards him. He delighted lovingly to trace, and gratefully to acknowledge, what had been given, leaving the future to itself.³⁷

Táto stať dobre ilustruje jednak Newmanovu dôkladnú znalosť Biblie a jednak pozoruhodnú schopnosť pospájať útržkovité výroky v živý portrét. Newmanov personalizmus v kazateľskej činnosti tu možno badať v prístupe, ktorý sa zameriava na osobité črty opisovanej postavy pre konkretizovanie posolstva určeného poslucháčom.

³⁶ „Tolerance of Religious Error” (No. 369, November/December 1834), PPS 2:274-290, str. 274.

³⁷ „Remembrance of Past Mercies” (No. 516, 22 September 1838), PPS 5:72-85, str. 79-80.

Úcta k svätým

So zameraním kázni na jednotlivé biblické postavy súvisí aj Newmanovo rozhodnutie z roku 1830 o znovuzavedení bohoslužieb na spomienky svätých v kostole St. Mary. Anglikánska cirkev, ktorej oficiálne učenie a prax od jej počiatku formovala snaha o kompromis medzi kontinentálnym protestantizmom a rímskym katolicizmom, nemala vyhranený postoj voči otázke úcty k svätým. Článok 22 v oficiálnych náboženských artikulách anglikánskej cirkvi zakazoval vzývanie svätých:

The Romish Doctrine concerning Purgatory, Pardons, Worshipping, and Adoration as well of Images as of Reliques, and also invocation of Saints, is a fond thing vainly invented, and grounded upon no warranty of Scripture, but rather repugnant to the Word of God.³⁸

V anglikánskej náboženskej praxi sa však úcta k svätým zachovala v podobe titulovania chrámov a komemorácie svätých spomienkou v liturgickom kalendári. Oficiálna anglikánska *Book of Common Prayer*³⁹ zahŕňala 21 spomienkových dní na svätých: Očisťovanie Presvätej Bohorodičky, Zvestovanie Panne Márii, 10 sviatkov apoštolov (sv. Filipa a Jakuba, sv. Šimona a Júdu spolu), Obrátenie Pavla, svätého Marka Evanjelistu, svätého Barnabáša, Narodenia svätého Jána Krstiteľa, svätého Michala a všetkých anjelov, svätého Lukáša Evanjelistu, všetkých svätých, svätého Štefana a svätých neviniatok. Za Newmanových čias sa úcta k svätým v anglikánskom náboženskom živote zanedbávala, pravdepodobne ako na podozrivý relikv katolíckej praxe.

Členom Oxfordského hnutia bolo vlastné úsilie o obnovu všetkých tradičných aspektov viery, ktoré neboli výslovne odsúdené oficiálnym anglikánskym učením. V tomto kontexte treba chápať aj Newmanovmu návratu k bohoslužbám na spomienky svätých v kostole St. Mary. Newman v svojom anglikánskom období rozlišoval medzi invocáciou a komemoráciou svätých. Plne rešpektoval zákaz invocácie ako modloslužobne praxe, ktorá sa obracia k anjelom a svätým ako zdroji milosti, ktorou však je iba Boh. Komemoráciu anjelov a svätých však prijímal ako autentickú náboženskú prax, ktorá veriacim prinášala bohaté duchovné ovocie.

³⁸ *Tridsaťdeväť náboženských artikúl* („The Thirty-nine Articles of Religion“) je oficiálny text anglikánskej cirkvi z roku 1563, ktorý definoval učenie anglickej reformácie za vlády Alžbety I. Text artikúl je dostupný na stránke <http://www.victorianweb.org/religion/39articles.html> (31. októbra 2024).

³⁹ *The Book of Common Prayer, and Administration of the Sacraments and Other Rites and Ceremonies of the Church, according to the Use of the Church of England* predstavuje oficiálne schválený text pre anglikánske liturgické slávenie. Autorizované je upravené vydanie z roku 1662; v 20. storočí sa však začali používať rôzne revízie. Táto štúdia používa vydanie vytlačené spoločnosťou Clarendon Press v Oxforde z roku 1816, dostupné online na stránke <http://www.archive.org/details/commonprayeradmi00chur> (31. októbra 2024).

Rozhodnutie obnoviť spomienky svätých v kostole St. Mary Newman vysvetlil v osobnej korešpondencii takto:

For myself, I have lately commenced a Saints-Day Service – which I think useful, both because it in some degree keeps up the memory of the Saints and so of old times and because it gives me an opportunity of knowing the more religious part of my Congregation – for such, as a whole, I conceive these Saints-Day worshippers to be. – Perhaps I may ultimately on these days give them a sort of sermon on the Saint – but nous verrons.⁴⁰

Záznam v denníku zo štvrtka 25. marca 1830, na sviatok Zvestovania, potvrdzuje tento zámer: „first day of Saints Day Service in St. Mary’s“.⁴¹ O niekoľko mesiacov neskôr, na sviatok sv. Barnabáša, Newman predniesol svoju prvú kázeň na Deň svätých.⁴² Ďalšie kázne nasledovali s pravidelnosťou v súlade s liturgickým kalendárom v *Book of Common Prayer*: sv. Ján Krstiteľ 24. júna; sv. Peter 29. júna; sv. Bartolomej 24. augusta; sv. Matúš 21. septembra; atď.

Pre Newmana bol návrat k sláveniu spomienok svätých jedným z prostriedkov náboženskej obnovy v anglikánskej cirkvi. Usiloval sa povzbudiť členov svojho spoločenstva k hlbšiemu prežívaniu liturgického roka a sprítomňovať si v svätých vzory kresťanského života. V kázni s názvom *Use of Saints’ Days* to vysvetľuje takto:

I say this neglect of religious Ordinances is an especial fault of these latter ages. There was a time when men openly honoured the Gospel; and when, consequently, they had each of them more means of becoming religious. The institutions of the Church were impressed upon the face of society. Dates were reckoned not so much by months and seasons, as by sacred Festivals. The world kept pace with the Gospel; the arrangements of legal and commercial business were regulated by a Christian rule. Something of this still remains among us; but such customs are fast vanishing. Mere grounds of utility are considered sufficient for re-arranging the order of secular engagements. Men think it waste of time to wait upon the course of the Christian year; and they think they gain more by a business-like method...⁴³

⁴⁰ Newman to Simeon Lloyd Pope (Oriental College, 5 April 1830), LD 2:201-202.

⁴¹ LD 2:200.

⁴² „St. Barnabas. His History and Character. On Brotherly Kindness and Fellow Feeling“ (No. 241, 11 June 1830), *Sermons* 3:23-25. Porov. Záznam v denníku vo štvrtok 11. júna 1830: „Prayers in St. Mary’s Chancel – preached lecture for first time – began to have a lecture and singers in St. Mary’s chancel on Saints’ days“ (LD 2: 236).

⁴³ „Use of Saints’ Days“ (No. 320, 30 November 1830), PPS 2:393-402, str.396-397.

Podobnú sťažnosť vyslovuje v úvode kázne *On the Honor Due to the Blessed Virgin* z roku 1831:

St. Mary, the Mother of our Lord, says in her hymn *From henceforth all generations shall call me blessed* (Luke 1). Accordingly, she has ever been styled in the Church the Blessed Virgin. Yet, alas, in these latter times, it cannot be denied, we have in great measure forgotten to fulfill her meek anticipation of her own praise, and though we retain her day and call it Lady Day, how much more do we do we look upon it as a date in the civil year than account ourselves honored by the coming of the Mother of our Lord unto us.⁴⁴

Newman v tejto kázni poukazoval na fakt, že v sekulárnej bol *Lady Day* dátumom odovzdania daní; v skorších dobách predstavoval začiatok Nového roka a v Newmanovom čase sa stále pokladal za tradičný začiatok poľnohospodárskej sezóny. Pôvodný náboženský obsah strácal na význame.

Na možnú námietku voči úcte k Panne Márii ako praxi, ktorá nemá oporu v Písme, či je dokonca prekážkou vo viere v Krista ako jediného sprostredkovateľa medzi Bohom a ľuďmi, Newman v tejto kázni uvádza protiargument, ktorý vychádza z podnetnej úvahy o hodnote rodinných a priateľských vzťahov. Vychádza pritom zo slov Pavlovho Prvého listu Timotejovi 5,8: „Veď kto sa nestará o svojich, najmä o domácich, zaprel vieru a je horší ako neveriaci.“⁴⁵ Pre Newmana tieto slová dokazujú, že akékoľvek zanedbávanie rodinných vzťahov nemá v Novom zákone žiadnu oporu. Starostlivosť o rodinu a priateľov je prirodzenou morálnou požiadavkou, ktorá tvorí ľudský základ pre duchovné vzťahy v novom živote veriaceho v Kristov. Newman tak interpretoval 1 Tim 5,8 vo význame, že kresťan zanedbávajúci blízke osobné vzťahy v skutočnosti uplatňuje nižší morálny štandard ako neveriaci.

Obhajoba hodnoty rodinných a priateľských vzťahov v kresťanskom živote v konečnom dôsledku vedie k dôslednejšiemu prijímaniu ústrednej dogmy kresťanskej viery o jednote Kristovej božskej a ľudskej prirodzenosti. Kristus ako dokonalý človek prevzal so svojou ľudskou prirodzenosťou aj plnú účasť na ľudských vzťahoch:

Christ was not an angel. He was a man like us, in all points but sin. Have we natural affections? He had them, too. Where are we to see them exemplified? He had no brother, sister, wife or father. It is his mother that

⁴⁴ „The Annunciation of the Blessed Virgin Mary – On the Honor Due to Her“ (No. 291, 25 March 1831), *Sermons* 3:116-121, str.117.

⁴⁵ Porov. „On the Honor Due to Her“, 118.

concentrates them all... When we estimate the reverence which her Son showed her, then may we know how fitly to honour her memory.⁴⁶

Plný význam tejto kristologickej úvahy Newman rozvinul v stati kázne, ktorá sa zameriava na prežívanie viery v cirkevnom spoločenstve, kde Boh prostredníctvom Krista "has made our natural relations the groundwork of our spiritual relations":

Has not God in his life too made His Gospel flow to us through the channel of natural relationship? He has bound us into one body, in one intelligible bond now; He has given us common privileges. He has bid us grow together one and all edifying each other.⁴⁷

Uvedená stať je jedným z mnohých svedectiev o Newmanovom prežívaní sviatostného života, nielen v úzkom zmysle prijímania sviatostí, ale aj prežívania vzťahov sviatostným spôsobom ako účinného prostriedku alebo kanála Božej milosti. Ak osobný vplyv priateľov predstavoval pre Newmana privilegovaný nástroj pre šírenie viery, pamäť mala v jeho prežívaní moc sprítomňovať skúsenosť priateľstva a lásky.⁴⁸ Newman vo svojich vzťahoch pestoval veľký rešpekt k osobitosti priateľov, zvláštnu citlivosť k ich špecifickým darom a cnostiam a obdiv k osobnej svätosti. Toto všetko si Newman v skúsenosti vzťahov pripomínal – sprítomňoval.⁴⁹ Komemorácia svätých preňho preto znamenala v podstate to isté ako pestovanie vzťahov s priateľmi. V úcte k svätým si pripomínal pôsobenie Božej milosti v ich neopakovateľných charakteroch a životoch.

James Tolhurst preto vo svojej štúdii o Newmanových kázňach výstižne poukázal na to, že „Newman's concept of the Communion of Saints which he was to link directly with union with family and friends“.⁵⁰ Vzájomná súvislosť medzi priateľstvom a spoločenstvom svätých vystupuje v Newmanových kázňach vo viacerých podobách. Láska uskutočňovaná v spoločenstve svätých podporuje náš rast v priateľstve: „The test of our being joined to Christ is love, the test of love towards Christ and His Church, is loving those whom we actually see.“⁵¹ Na druhej strane priateľstvo vedie k hlbšej účasti na Kristovej láske v mystickom spoločenstve Cirkvi: „If we enjoy the presence of friends, let them remind us of the communion of saints before his throne.“⁵²

⁴⁶ „On the Honor Due to Her“, 120-121.

⁴⁷ „On the Honor Due to Her“, 119.

⁴⁸ Porov. „Remembrance of Past Mercies“, 79.

⁴⁹ Veľkú časť Newmanovej *Apologia Pro Vita Sua* predstavujú vďačné spomienky na ľudí, ktorí ho ovplyvnili na ceste viery.

⁵⁰ James TOLHURST, *The Church... a Communion – in the Preaching and Thought of John Henry Newman* (Leominster, Herefordshire: Fowler Wright Books Limited, 1988), 17.

⁵¹ „The Communion of Saints“ (No. 466, 14 May 1837) PPS 4:168-184, str. 184.

⁵² „The Season of Epiphany“ (No. 574, 17 January 1841) PPS 7:14-85, str. 85.

V kontinuite s Newmanovým pohľadom na rodinné a priateľské vzťahy sa úcta k svätým stala skúšobným kameňom skutočnej kresťanskej lásky. V kázni na sviatok sv. Jána, apoštola a evanjelistu to opätovne zdôraznil:

The real love of man must depend on practice, and therefore, must begin by exercising itself on our friends around us, otherwise it will have no existence. By trying to love our relations and friends, by submitting to their wishes, though contrary to our own, by bearing with their infirmities, by overcoming their occasional waywardness by kindness, by dwelling on their excellences, and trying to copy them, thus it is that we form in our hearts that root of charity, which, though small at first, may, like the mustard seed, at last even overshadow the earth.⁵³

Priateľské vzťahy a Newmanov ekleziologický vývin

Dôraz na osobné vzťahy má v Newmanových kázňach ešte jeden dôležitý aspekt. V jednej zo svojich najznámejších kázní pred Oxfordskou univerzitou s názvom *Personal Influence, the Means of Propagating the Truth* Newman tvrdil, že svätci sú de facto jediným účinným prostriedkom na šírenie evanjelia vo svete. Ich osobný vplyv podľa neho predstavoval ten najdôležitejší nástroj pre odovzdávanie viery:

[The revealed truth] has been upheld in the world not as a system, not by books, not by argument, nor by temporal power, but by the personal influence of such men as have already been described, who are at once the teachers and the patterns of it... Men persuade themselves, with little difficulty, to scoff at principles, to ridicule books, to make sport of the names of the good men; but they cannot bear their presence: it is holiness embodied in personal form, which they cannot steadily confront and bear down: so that the silent conduct of a conscientious man secures for him from beholders a feeling different in kind from any which is created by the mere versatile and garrulous reason.⁵⁴

Newman v tejto stati vychádza z vlastnej skúsenosti s vplyvom priateľov na jeho osobný duchovný rast. Možno povedať, že to bola skúsenosť mediácie Božej milosti v osobných vzťahoch, ktorej reflexia podnietila Newmanov teologický vývin smerom ku katolíckej ekleziológii. V duchu svojej anglikánskej teologickej vízie, ktorú označoval ako *Via media* anglikánskej cirkvi,⁵⁵ sa však vyhraňoval voči ka-

⁵³ „Love of Relations and Friends“ (No. 326, 27 December 1831), PPS 2:51-61, str. 55.

⁵⁴ „Personal Influence, the Means of Propagating the Truth“ (No. 329, 22 January 1832). OUS, 75-98.

⁵⁵ S odkazom na anglikánsku teologickú tradíciu sa Newman vo svojom anglikánskom období usiloval rozvíjať ekleziológiu „strednej cesty“ anglikánskej cirkvi medzi omylni protestantizmu na jednej strane a rímskeho katolicizmu na strane druhej. Porov. „Editor’s Introduction“ v H. D. WEIDNER (ed.). *Henry Newman: The Via Media of the Anglican Church* (Oxford: Clarendon Press, 1990), xi-lxxix.

tolíckemu prežívaniu úcty svätých dôsledným odmietaním invocácie, teda vzývania svätých.

Newmanova životopisná *Apologia pro vita sua* svedčí o tom, že invocácia svätých bola v jeho anglikánskom období sústavnou výhradou voči učeniu a náboženskej praxi v katolíckej cirkvi:

I thought the essence of [the Roman Catholic Church's] offence to consist in the honours which she paid to the Blessed Virgin and the Saints; and the more I grew in devotion, both to the Saints and to our Lady, the more impatient was I at the Roman practices, as if those glorified creations of God must be gravely shocked, if pain could be theirs, at the undue veneration of which they were the objects.⁵⁶

Na inom mieste v *Apologii* Newman zdôraznil:

I could not go to Rome, while she suffered honours to be paid to the Blessed Virgin and the Saints which I thought in my conscience to be incompatible with the Supreme, Incommunicable Glory of the One Infinite and Eternal.⁵⁷

Vzhľadom na Newmanovu konštantnú výhradu voči invocácii svätým v jeho anglikánskom období je zaujímavá jeho druhá anglikánska kázeň o Panne Márii na sviatok Zvestovania Pána z roku 1832.⁵⁸ V publikovanom texte kázne v druhom zväzku Newmanových „Farských kázní“ autor uviedol koncovú poznámku: „On the subject of this Sermon, vide Bishop Bull's Sermon on Luke i. 48, 49.“⁵⁹ Porovnanie textov Geoga Bulla a Newmana však ukazuje v otázke invocácie jeden dôležitý rozdiel.

Biskup Bull sa v svojej kázni o Panne Márii od katolíckeho kultu nasledovným spôsobom:

[Mary] saith indeed, that all generations should call her blessed; but not that any generation should call upon her to bless them... We will not give her the honour of invocation, or praying to her, as all the papists do, for the unanswerable reasons above mentioned. Indeed, as long as that one text of Scripture remains in our Bibles, which we read 1 Tim. ii. 5. There is one God, and one mediator between God and men, the man Christ Jesus;

⁵⁶ *Apologia*, 53.

⁵⁷ *Apologia*, 148.

⁵⁸ „The Reverence Due to the Blessed Virgin“ (No. 333, 25 March 1832), PPS 2:127-138; v ďalšom texte: *Annunciation II* (1832).

⁵⁹ *Annunciation II* (1832), 138, note 1. George Bull (1634-1710) bol anglikánsky teológ a biskup, jeden z hlavných predstaviteľov anglikánskej teologickej školy nazývanej „Caroline Divines“. Porov. Kenneth HYLSON-SMITH, *High Churchmanship in the Church of England. From the Sixteenth Century to the Late Twentieth Century* (Edinburgh: T&T Clark, 1993).

we shall never be persuaded, by any sophistry or subtle distinctions of our adversaries, to betake ourselves to the mediation of the Blessed Virgin, much less of any other saint.⁶⁰

Z textu je zjavné, že Bullova hlavná námietka voči vzývaniu svätých spočívala na Kristovom výlučnom sprostredkovateľskom úrade medzi Bohom a ľuďmi. Na základe doslovnej interpretácie textu 1 Tim 2,5, ktorá je charakteristická pre protestantizmus, je prax vzývania Márie nezlučiteľná s kristologickou mediáciou milostí v Cirkvi.

Newmanova argumentácia proti invocácii je v porovnaní s Bullom omnoho chudobnejšia. Newman odmietal formy úcty k Márii a svätým, ktorá by povyšovala stvorenie ponad Stvoriteľa.⁶¹ Je však príznačné, že v texte kázne sa vôbec nedotýka otázky mediácie milostí. V kontexte Bullovej kázne, na ktorú Newman odkazuje, sa tento fakt javí ako ohlušujúce ticho. Newman mediáciu milostí prežíval v priateľských a rodinných vzťahoch, a tým sa postupne prepracovával ku katolíckej ekleziológii. Invokáciu svätých v anglikánskom období úprimne odmietal ako modloslužobnú prax, nie však pre samotnú skutočnosť sprostredkovania milostí v Cirkvi, ale akoby bolo urážkou Boha o toto sprostredkovanie svätých žiadať.

Výhradu voči invocácii svätých si niesol až do samého záveru svojho účinkovania v anglikánskej cirkvi:

In the interval, of which it remains to speak, viz. between the autumns of 1843 and 1845 I was in lay communion with the Church of England, attending its services as usual, and abstaining altogether from intercourse with Catholics, from their places of worship, and from those religious rites and usages, such as the Invocation of Saints, which are characteristics of their creed.⁶²

Aj na hranici rozhodnutia o vstupe do katolíckej cirkvi si Newman stále zachovával dôsledný odstup od vzývania svätých. Podľa historickej štúdie Phillipa Boyca:

Even while reciting the Roman Breviary in Littlemore in the years leading up to his [Newman's] conversion, he and his companions still omitted the direct invocations it contained, claiming that they were not an essential part of the Divine Office. Instead of *ora pro nobis* (pray for us), they would

⁶⁰ George Bull, "Sermon IV" in: Edward BURTON (ed.), *The Works of George Bull*. Volume 1 (Oxford: Clarendon Press, 1826), 83-112, str. 98; 104.

⁶¹ *Annunciation II* (1832), 132.

⁶² *Apologia*, 214.

say oret pro nobis (may she pray for us) and they omitted the Salve Regina altogether.⁶³

Je potrebné poznamenať, že Newmanovou hlavnou anglikánskou výhradou voči katolíckej cirkvi boli nové učenia, ktoré neboli explicitne potvrdené svedectvom Svätého písma. Išlo teda o principiálnu otázku, ktorej invocácia svätých bola podľa Newmana iba jedným z príkladov. Newman túto zásadnú otázku vyriešil koncepciou doktrínálneho vývinu v cirkvi, ktorú rozpracoval v knihe *Essay on the Development of Christian Doctrine*. Vďaka tejto koncepcii napokon dospel k zmiereniu aj s praxou vzývania svätých:

The devotions then to Angels and Saints as little interfered with the incommunicable glory of the Eternal, as the love which we bear our friends and relations, our tender human sympathies, are inconsistent with that supreme homage of the heart to the Unseen, which really does but sanctify and exalt, not jealously destroy, what is of earth.⁶⁴

Je príznačné, že Newman v tomto texte používa analógiu medzi láskou k priateľom a príbuzným na jednej strane a úctou k anjelom a svätým na strane druhej. Svedčí to o tom, že jeho konverzia na katolicizmus znamenala dôsledný príklon k zásade katolíckej teológie o spolupráci Božej milosti a ľudskej prirodzenosti, ktorú prežíval v priateľských vzťahoch ako účinnom nástroji lásky Ducha Svätého. Newmanov „objav viditeľnej cirkvi“⁶⁵ znamenal cestu osobného ekleziologického vývinu od skúsenosti rodinných a priateľských vzťahov do spoločenstva svätých.

LITERATÚRA

The Book of Common Prayer, and Administration of the Sacraments and Other Rites and Ceremonies of the Church, according to the Use of the Church of England. Oxford: Clarendon Press, 1816.

BOUYER, Louis. *Newman's Vision of Faith: A Theology for Times of General Apostasy*. San Francisco: Ignatius Press, 1986.

BOYCE, Phillip, ed. *Mary: The Virgin Mary in the Life and Writings of John Henry Newman*. Grand Rapids, Michigan: Wm. B. Eerdmans, 1999.

BURTON, Edward (ed.). *The Works of George Bull*. Volume 1. Oxford: Clarendon Press, 1826.

CHADWICK, Owen. *The Spirit of the Oxford Movement*. Cambridge: University Press, 1990.

⁶³ Phillip BOYCE (ed.), *Mary: The Virgin Mary in the Life and Writings of John Henry Newman* (Grand Rapids, Michigan: Wm. B. Eerdmans, 1999), 29-30.

⁶⁴ *Apologia*, 196.

⁶⁵ Porov. Joseph KOMONCHAK, *Newman's Discovery of the Visible Church (1816-1828)*. Doctoral Dissertation (New York: Union Theological Seminary, 1976).

- CHURCH, R.W. *The Oxford Movement: Twelve Years: 1833-1845*. London: Macmillan & Co., 1922.
- DESSAIN, Charles Stephen et al., eds. *The Letters and Diaries of John Henry Newman*. London: T. Nelson, 1961-.
- HYLSON-SMITH, Kenneth. *High Churchmanship in the Church of England. From the Sixteenth Century to the Late Twentieth Century*. Edinburgh: T&T Clark, 1993.
- KERR, Ian. *The Achievement of John Henry Newman*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1990.
- KERR, Ian. *John Henry Newman: A Biography*. Oxford: Oxford University Press, 1995.
- KOMONCHAK, Joseph. *Newman's Discovery of the Visible Church (1816-1828)*. Doctoral Dissertation. New York: Union Theological Seminary, 1976.
- MURRAY, Placid et al., eds. *John Henry Newman: Sermons 1824-1843*. 5 Volumes. Oxford: Clarendon Press, 1993-2012.
- NEWMAN, John Henry. *Apologia Pro Vita Sua*. London: Longmans, Green, 1908.
- NEWMAN, John Henry. *An Essay on the Development of Christian Doctrine*. London: Longmans, Green, 1909.
- NEWMAN, John Henry. *Fifteen Sermons Preached Before the University of Oxford*. London: Longmans, Green, 1909.
- NEWMAN, John Henry. *The Idea of a University*. London: Longmans, Green, 1907.
- NEWMAN, John Henry. *Parochial and Plain Sermons* (8 volumes). London: Longmans, Green, 1907.
- NEWMAN, John Henry. *Sermons Bearing on Subjects of the Day*. London: Longmans, Green, 1902.
- Remains of the Late Reverend Richard Hurrell Froude*. 2 Volumes. London: Rivington, 1838.
- TOLHURST, James. *The Church ... a Communion – in the Preaching and Thought of John Henry Newman*. Leominster, Herefordshire: Fowler Wright Books Limited, 1988.
- Tracts for the Times: by Members of the University of Oxford* (6 volumes). New York: AMS Press, 1969.
- WEIDNER, H. D. (ed.). *Henry Newman: The Via Media of the Anglican Church*. Oxford: Clarendon Press, 1990.
- WHITE, W. D., (ed.). *The Preaching of John Henry Newman*. Philadelphia: Fortress Press, 1969.

Ján Dolný, S.T.D.

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v.v.i.

Dúbravská cesta 9

841 04 Bratislava

jandolny2012@gmail.com

prof. Róbert Lapko, Th.D., PhD.

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v.v.i.

Dúbravská cesta 9

841 04 Bratislava

robert.lapko@savba.sk